

הסברה אזרחית במלחמת עזה – בשורה בזירת ההשפעה

דוד סימן טוב, ענבר נוי-פרייפלד, אטילה שומפלבי, אלה קינן | 7 בדצמבר, 2023 | גיליון
1797

בשונה מסבבי לחימה קודמים מול חמאס, נראה כי במלחמת 'חרבות ברזל' לא רק משפיעני רשת "מקצוענים" הצטרפו למאבק על התודעה ברחבי העולם, אלא גם אלפי אזרחים ישראלים. בנוסף, הוקמו עשרות ואולי מאות חמ"לים אזרחיים המזרימים חומרי הסברה וקמו קבוצות עבודה בתחומי הטכנולוגיה והתודעה, שנועדו להפוך את ההסברה לאפקטיבית יותר. גם ענף הה"י טק התגייס ויוזמות הסברה רבות צצו במתחמי עבודה שהוסבו לחמ"ל של הסברה וולונטריים. משרדי ממשלה רלוונטיים וקהילת הביטחון ביקשו להסתייע בפוטנציאל ההסברה האזרחי. עם זאת, בחלוף הזמן, חלק ניכר מההתארגנויות נסגר לאחר שהיוזמים גילו שהמאמצים אינם מועילים אל מול צונאמי התודעה הפרו-פלסטיני ברחבי תבל, או שמשום שאנשיהן נדרשו לחזור לעבודה. הסברה על ידי אזרחים בהיקפים גדולים הינה תופעה חדשה, ונוכח התמשכות המערכה יש לחקור את מאפייניה ולעלות הצעות כיצד להרחיב את תרומתה לקרב על התודעה, שבו בדרך כלל ישראל מפסידה.

במסגרת מיפוי יוזמות ההסברה האזרחית הישראלית, המוכוונת כלפי המערב, שנערך במכון נכון לראשית חודש דצמבר ובסיוע "מפת ההסברה הישראלית" (hasbara.com), נמנו כ-120 חמ"לים, 40 אירגונים העוסקים בפיתוח כלים טכנולוגיים לצורכי הסברה ו-100 מאגרי מידע העוסקים בהסברה לסוגיה השונים, בשעה שבשלבם מוקדמים יותר מספרם היה גבוה בהרבה. מרבית היוזמות הללו (כ-72) הינן מבוססות מתנדבים ואינן למטרות רווח, ומעט מכלל היוזמות הללו (כ-13) מהן עסקו בהסברה לפני פרוץ המלחמה. לצד היוזמות המבוססות על מתנדבים, ניתן למצוא חברות טכנולוגיות וחברות פרסום שהסבו חלק מעבודתן לצרכי הסברה, גורמים מהאקדמיה העוסקים בהסברה וכן ארגוני הסברה שעסקו בפעילות הסברה פרו-ישראלית וכזו הנוגעת למאבק באנטישמיות לפני המלחמה. מרבית ההתארגנויות שנבחנו פועלות מול הקהל המערבי דובר אנגלית, כאשר ביניהן הארגון הוותיק [Stand With Us](https://standwithus.org), וכן [DiploAct](https://diploact.org) - תוכנית מטעם אוניברסיטת רייכמן העוסקת בהסברה בעולם. חמ"לים רבים

¹ המחברים מודים לנעם מנלה על עצותיו הטובות שסייעו בניבוח המאמר.

² אלה קינן, יוצרת תוכן ומובילת יוזמת השפעה ברשתות שהגיעה ל-300 מיליון צפיות ואורגנויות בפחות מחודשיים.

עוסקים בפיתוח והפצה של תוכן. אחד הבולטים הוא המטה להחזרת החטופים והנעדרים. בנוסף, קיימים משפיענים, שפועלים עצמאית לקדם את ההסברה הישראלית בחו"ל.

ניתן להצביע על מספר סיבות לקיומן של התארגנויות אלו: ראשית, הכרה בכך שהשיח ברשתות החברתיות נוטה לרעת ישראל והפלסטינים נהנים בו מתמיכה כמעט אוטומטית. שנית, נוכח התגברות האנטישמיות, קיים צורך להעביר מסרים שיגנו על קהילות יהודיות בחו"ל. ושלישית, לתחושת חלק מהמתנדבים המענה הישראלי הרשמי לקוי, במיוחד בתחילת המלחמה, ולכן ההתארגנות משקפת אקטיביזם אזרחי. סיבה נוספת הייתה רצון לתרום למאמץ המלחמתי באופן יצירתי תוך הגשמה עצמית.

דרכי פעולה של ההסברה האזרחית

מרבית ההסברה האזרחית מתמקדת בהפצת חומרים ותכנים המותאמים לקהלים שונים ברשתות החברתיות, בין היתר בכוונה לעודד אנשים להעלות מייצגים, לארגן הפגנות פרו-ישראליות ולהשתתף בהן. פעולות אלו נעשות בגלוי או ללא הזדהות (NO LOGO). גורמים רבים עוסקים בהקמת אתרים ייעודים למידע ונרטיבים התומכים בעמדה הישראלית, שנועדו להפצה ברשתות החברתיות. אופן עבודה נוסף הוא יצירת כלים טכניים: חברות טכנולוגיות מסבות מוצרים קיימים לתרגום, איסוף וארגון חומרי ההסברה. כמו כן, מתבצעת הדרכה לחמ"לים האזרחיים על-ידי גורמי מקצוע מובילים.

חלק מהתארגנויות מדגישות את הצורך לעבור מהסברה לקביעת סדר יום ומתגובה ליוזמה ופרו-אקטיביות, תוך מאמץ להגיע לקהלי יעד שאינם תומכים בישראל. בעוד שההסברה נטועה בניסיון להתגונן, השפעה אינה מתנצלת, מספרת סיפור ופונה לרגש של קהלי יעד שונים. דרכים נוספות הן הדגשת הערכים המשותפים לישראל ולעולם המערבי-ליברלי, וכן דגש על איום הטרור, המשותף לעולם המערבי כולו. הנרטיב המשווה בין חמאס לדעא"ש הוא חשוב לסתירת הביקורת על פעולות ישראל ברצועת עזה, וגם כדי להבהיר לקהלי היעד במערב שאת הסכנה האורבת להם.

שיתופי פעולה בין ההתארגנויות הן מכפיל כוח משמעותי. ביניהן קבוצות שמאגדות מספר חמ"לים – לדוגמא, קבוצת "סינכרון חמ"לי הסברה", הכוללת כ-100 התארגנויות עצמאיות. השותפות בין ההתארגנויות חשובה לא להפצת חומרים בלבד, אלא גם להתייעצות על אודות דרכי פעולה והבנה ואופני דיוק מסרים. קבוצות ווטסאפ אחרות מעלות תכנים ומסרים להפצה (כך למשל, קבוצת "חומרי הסברה להפצה", המונה כאלף חברים).

תרומת ההסברה האזרחית

התרומה של גורמי ההסברה וההשפעה האזרחיים גלומה ביכולת התגובה המהירה שלהם ובפעילות הנרחבת שלהם ברשתות החברתיות. איכויות אלה הומחשו סביב אירוע הפיצוץ בבית החולים אל-אהלי שיוחס תחילה לישראל (17 באוקטובר) אך עד מהרה הוכח שהג'האד הפלסטיני היה אחראי לו. אולם בין שעת פרסום הטענות השקריות של חמאס ובין הצגת

העובדות המלאות בידי דובר צה"ל עברו מספר שעות, בהן התקבע במזרח התיכון ובמערב הנרטיב של חמאס. מדינת ישראל הרשמית המתונה לממצאי הבדיקה של הצבא, בעוד שבערוצי התקשורת הבינלאומיים המרכזיים – כיכבה "ישראל הרצחנית". רק פעולה אינטנסיבית, נחרצת וארוכת שעות של משפיענים ישראלים שגובו בידי עיתונאים בכירים עם מאות אלפי עוקבים בארץ ובעולם – הצליחה למתן, ולו במעט, את ההשפעה ההרסנית של השקרים של חמאס.

עם זאת, עולה השאלה לגבי היכולת למדוד ההשפעה של הארגונים הללו בזירה הבינלאומית: דומה שחלק ניכר מפעילות ההסברה של גורמים אזרחיים מהודהד לחברה הישראלית פנימה, ופחות מצליח לקבל בולטות ברחבי העולם. דרך אחת להעריך את ההשפעה היא לבחון את תפוצת הנרטיבים המקודמים ברשתות החברתיות. כך למשל, הקריאות לשחרור החטופים והסיפורים האישיים זכו לתהודה רבה ברשת החברתית, ולצידם גינויים לגורמים ברחבי העולם שהסירו מהמרחב הציבורי את תמונותיהם. דרך מדידה נוספת היא פעולות נגד גורמים המכחישים את פשעי חמאס, הזוכים לתהודה פעמים רבות באמצעות המדיה החברתית. כך למשל, סמנתה פירסון, מנהלת מרכז באוניברסיטת אלברטה בקנדה שהכחישה את הפשעים נגד נשים שביצע חמאס, פוטרה לאחר פעולות של אקטיביסטיות ישראליות בתחום המגדר, שגם זכו לתהודה רבה ברשתות החברתיות.

יוזכר כי קיימים מסרים ומהלכים שעלולים לגרום לנזק לאינטרס הישראלי. כך למשל, סרטונים וחומרי זוועה, שפרסמה יוזמה פרטית באתר המשויך לחמאס, כביכול. התכנים כללו התפארות במעשי רצח וכן תמונות וסרטוני זוועה. תועלתו של אתר כזה לאינטרס הישראלי מוטלת בספק, במיוחד משום שעד מהרה התגלה שהוא מזויף. בנוסף, חלק מהמסרים שנועדים להעלאת המורל בישראל עלולים דווקא להשפיע לרעה דימוי ישראל בעיני קהל יעד מערבי. למשל, התמונה שזכתה לתפוצה רבה, ונראה בה חייל ביושב על כורסא ברצועת עזה, ומאחוריו גרפיטי בעברית על בניין: "התחלנו לדבר בערבית, ברוכים הבאים לגיהנום".

זיקה בין ההסברה האזרחית למשרדי הממשלה

חלק מהתארגנויות ההסברה פועלות באופן עצמאי וללא קשר לגורמי ההסברה הרשמיים, ואינן מעוניינות בהכוונה באשר למסרים או לשיטת הפעולה. ארגונים אלה הינם בעלי יכולות מתקדמות בתחומים התקשורת, הפרסום והרשתות החברתיות ולכן ניכרת הצלחתם להגיב במהירות ויעילות להתפתחויות במרחב הדיגיטלי. לצד זאת, יש גורמים המעוניינים בשיתוף פעולה עם הגורמים הממשלתיים. בשבועות האחרונים נרשמה התקרבות של חלק מההתארגנויות למשרדי הממשלה, שבאה לידי ביטוי בתמיכה משאבית בהן ובקבלת מסרים רשמיים מהם. משרדי הממשלה מסייעים לגורמי חברה אזרחית המעוניינים בכך, בין היתר באמצעות מענקים ליוזמות שונות. למשל, במהלך המלחמה הופץ קול קורא של משרד התפוצות המציע סיוע משאבי ליוזמות הסברה אזרחיות ומתבצעת תמיכה בהתארגנויות המספקות מודיעין לטובת מהלכי הסברה.

מסקנות והמלצות

התארגנויות אזרחיות הפועלות לטובת הסברה או השפעה ישראלית בזירה הבינלאומית הן תופעה חדשה ומרעננת, המתקיימת הן בסמוך למשרד ממשלה והן באופן עצמאי. התארגנויות אלו הן אותנטיות ומייצרות אמינות רבה הואיל ומגיעות מהאזרח הקטן (בדומה לפלסטינים וגם לאוקראינים), הן לא חותרות להחליף את המערכת אלא לשתף רובד שמדינה כמדינה לא יכולה להעביר. יתרון מובהק נוסף של קבוצות אזרחיות בהפצה והנעה של קמפיינים bottom up – הוא בכך שהן מאפשרות מעורבות גבוהה של קהלי היעד, יותר מאשר מעורבות בקמפיינים ממשלתיים.

עם זאת, לאחר כחודש מפרוץ המלחמה, חלה דעיכה מהירה של היקף ההתארגנויות וקיים פער בין התארגנויות שמצליחות לקדם נרטיבים המשרתים את האינטרס הישראלי בזירה הבינלאומית לבין חמ"לים אחרים, שהם נעדרי השפעה ממשית על השיח או הם מהדהדים מסרים פנימה לישראל. כדי לבלום מגמה זו ולעודד את המשך פעילותן של ההתארגנויות האזרחיות -

1. נדרש מעבר תפיסתי ממאמצי הסברה מתגוננים, המנסים להצדיק את עמדת ישראל באמצעות עובדות בלבד, למאמצי השפעה המכוונים לעצב סדר יום בקרב קהלי יעד רלוונטיים.
2. משרדי הממשלה העוסקים בהסברה נדרשים לסייע בעת הצורך במשאבים, דוגמת ימי מילואים לבעלי תפקידים בהתארגנויות האזרחיות: הדרכה, מודיעין ומתן גישה לחומרי הסברה מקצועיים.
3. יש לזכור שחלק מההתארגנויות שנוצרו בזמן המלחמה מעוניין לשמור על עצמאות ואינו חפץ בהכוונת המדינה. זהו קול ייחודי, שיש לו מקום במפת ההסברה האזרחית בישראל ושיש ביכולתו להוביל מאמצי השפעה אותנטיים ואף מפתיעים.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט